

NIEMAND – IEMAND

Lezing uit Exodus 3,7-8

Welkom

We zongen een smeekbede om bevrijding en er klonk een stem die zegt 'Ik heb je gehoord, ik zal je bevrijden'. Vrijdag tijdens de indrukwekkende benefietavond voor de vluchtelingen in Syrië en Irak klonken klaagzang en klacht voluit. Tegelijk had die avond een voorsmaak van bevrijding. Tegen het machteloze toezien in werd een moment van daadwerkelijke solidariteit gecreëerd. Er werd geluisterd, gezien, niet weggekeken.

Zo doen we ook vandaag, zoals in alle diensten van de veertigdagentijd, die dit jaar over de wortels van het kwaad gaan. Niet weggijken, maar present zijn en het licht, de hoop bewaren. Wij gaan op zoek naar de mechanismen achter het geweld dat mensen elkaar willens en wetens aandoen. Waar begint het dat iemand meent over een ander te mogen beschikken? Welke manier van kijken zet de deur open voor dergelijk kwaad? Een van de patronen in dit proces is het tot-ding-maken van een ander. Van een iemand tot een niemand maken zodat je die ander tot handelswaar of wegwerpartikel kunt reduceren. Mensenhandel, kinderarbeid, vrouwenhandel door loverboys en pooiers: het is slavernij in een niet eens zo heel nieuw jasje.

In deze dienst op internationale vrouwendag zal het verhaal klinken van Elena, een vrouw uit Roemenië, Bulgarije, Hongarije eigenlijk weten we het niet. Zij hoopte op een beter leven in het rijke westen. Ze waagde de sprong, maar kwam in verkeerde handen terecht. Ze werd gedwongen in de prostitutie te werken. Zoals veel te veel vrouwen overkomt, uit Oost Europa, Nigeria, Sierra Leone, de Filipijnen, China en Thailand. In de documentaire *Jojanneke in de prostitutie* die onlangs werd uitgezonden, becijferde men dat 70% van de prostituees in Nederland uit de mensenhandel afkomstig is. Een bizar gegeven zo dicht bij deze kerk waar we van gerechtigheid zingen en liefde die duren zal. Anderen zeggen dat dat veel te hoog ingeschat is. Het blijkt moeilijk om goed zicht te krijgen op aantallen in deze duistere zaken. Maar ieder verhandeld mens is er een teveel.

Het verhaal van Elena is uitgebeeld in de vorm van een kruisweg, met 14 staties. De kruisweg is traditioneel een onderdeel van de veertigdagentijd. Het is een nabootsing van de lijdensweg van Jezus vanaf Pontius Pilatus tot de graflegging, in veertien momenten om stil te staan bij wat gebeurde en steeds wéér gebeurt. Zoals bij Elena. Na de dienst, links voor het oude hoogaltaar, kunt u de echte schilderijen zien. Aan de hand van enkele hiervan lopen wij dadelijk met Elena mee. En tussendoor zingt Shura Lipovsky, die ons enkele jaren geleden al zo ontroerde met haar jiddische liederen, en dit weekend opeens twee keer hier is, inclusief afgelopen vrijdag.

En dit alles dit uur, mede dankzij de SRTV, de stichting religieuzen tegen vrouwenhandel. Zoals op vele terreinen waren het religieuze vrouwen die zich ook het lot van deze mensen aantrokken en in actie kwamen en komen. Door het ouder worden en kleiner worden van de groep religieuzen wordt het werk steeds meer overgedragen aan derden. Haar bijdrage vandaag mogen we misschien wel beschouwen als een testament aan ons. Opdat we niet vergeten.

Het verhaal van Elena, een verhandelde vrouw

Overweging

Het verhaal van Elena is bijna onverdraaglijk. Je zou je oren wel dicht willen stoppen. Dat er mensen zijn die een ander zo misbruiken. Die over iemands leven menen te mogen beschikken. We weten wel dat de werkelijkheid zo in elkaar steekt, maar het is zulk onverteerbaar kwaad. Wat gebeurt er, misschien zelfs wel in de huizen om ons heen, juist aan hen die onzichtbaar zijn? Wat kunnen we ermee? Ook al heeft de regering een nationale rapporteur mensenhandel aangesteld. En zijn er speciale taskforces ingericht om deze vorm van slavernij op te sporen. Toch vinden mensenhandelaars hun wegen.

Nu wij stilstaan bij wat mensen, vandaag in het bijzonder vrouwen, overkomt wanneer ze in handen van handelaars vallen, is dat dus niet omdat we menen hier dit kwaad uit de wereld te kunnen helpen. Het is eerder vergelijkbaar met de wakes bij de schipholgevangenis, of de taallessen aan de uitgeprocedeerden, onze gesprekken met de mensen van de moskee. Of met de gesprekken die we hebben met elkaar. We doen wat

binnen ons vermogen ligt. Soms concrete hulp aan iemand. Soms alleen maar aanwezig zijn in solidariteit en betrokkenheid. Soms kunnen we ons laten informeren, om zo niet weg te kijken maar te luisteren. Het is de kern van wat pastoraat wordt genoemd: luisteren, zien en, van wat we diaconaat noemen: een hand uitsteken.

De regels uit Exodus die net klonken inspireren ons daartoe. Ik heb jullie ellende gezien. Ik heb jullie jammerklachten gehoord. Ik zal er zijn. Het is misschien niet veel, maar het is een wereld van verschil voor wie tot object, tot ding gemaakt is, zoals in de mensenhandel gebeurt. Dat we luisteren, dat we willen zien en niet weggijken.

Dat afgepakte paspoort in het verhaal van Elena is symbool voor alle onrecht dat deze vrouwen overkomt. Het is de ultieme manier om van iemand een niemand te maken. Zonder identiteitspapieren wordt het recht om hier op aarde te zijn je in feite ontnomen. Geen geboorteplaats, geen naam, je bent er niet. De slachtoffers van mensenhandel worden zo afhankelijk van hun pooier gemaakt. Ze kunnen nergens heen in een vreemd land zonder papieren. Wie gelooft nu het verhaal van een verwarde vrouw uit een schimmige wereld? Je papieren identiteit is gestolen, je eigen leven is je ontvreemd, en door alles wat daarna volgt, is het knap als je van binnen blijft weten wie je bent, dat je een mens bent, bedoeld om te leven, met dezelfde rechten als anderen.

Tegenover die 'gestolen identiteit' staat het gezien worden. Werkelijk gezien door iemand die je aankijkt en die door alle ellende heen je waardigheid weer opdeft. Iemand die luistert naar jouw echte verhaal dat zich misschien nauwelijks vertellen laat, door schaamte, door verwarring of uitputting. Die zo een teken van hoop is en een eerste begin van bevrijding kan zijn. Dan sta je opeens niet meer alleen. Dan blijkt je weer een mens te zijn en geen wegwerpartikel of een gebruiksvoorwerp. Waar een ander gezien wordt, daar worden onzichtbaarheid en anonimiteit doorbroken. Dat vraagt wat van ons. Terwijl ook wij ongetwijfeld, op zijn tijd liever weggijken, de confrontatie mijden door iemand te negeren. De bedelaar, de straatkrantverkoper, de vrouw achter het raam, degene met wie je ruzie hebt, degene die je het slechte nieuws moet vertellen, de vlucht naar een email in plaats van een oog in oog gesprek. Het verhaal van Elena vraagt ons niet te vluchten voor wat we zien, wat we vermoeden, wat ons overstelpt en beangstigt.

Waar een mens zich laat aanspreken door een ander, gebeurt wat de Joodse filosoof Emmanuel Levinas *het gelaat van de ander* noemt. Dat gelaat is niet zozeer het gezicht van die ander, maar de aanspraak die die ander op mij doet wanneer ik me werkelijk open stel voor hem of haar. Het gelaat van die ander doet een appèl op mij. Een oproep. De verantwoordelijkheid die ik dan ervaar, leidt hopelijk tot iets goeds voor die ander, maar ook voor mijzelf. Zegt Levinas. Juist door me verantwoordelijk te voelen voor waar die ander het mee te stellen heeft, dus door uit mijn eigen cocon te treden, krijgt ook mijn leven betekenis. Word ik medemens. Mens bij uitstek. De ander blijkt de grond van mijn bestaan. Wie zo een ander aanziet, ziet onvermijdelijk het verschil dat er altijd is tussen jou en welke andere ander dan ook. En waar je dat verschil ten gunste van een ander durft te overbruggen, ben je op het spoor van de Levende. Wiens gelaat schuil gaat in ieder medemens, in de uitgestotene en geminachte bovenal.

Soms lukt het een slachtoffer van vrouwenhandel om uit deze gevangenis te komen. Soms is een Elena niet zo kapot gemaakt dat ze de moed vindt om weg te lopen, zonder papieren, zonder enig besef van waarheen. Misschien dankzij een bemoedigende blik, iemand die een hand durfde te reiken. Dankzij opvangplekken zoals door de SRTV ondersteund worden, hier in Nederland en in de thuislanden. Dankzij voorlichting zoals na de dienst in de grote zaal. Om die minieme maar toch hoopgevende kansen is er ook een vijftiende statie geschilderd. Kruiswegen, ook die hier in de kerk, bestaan meestal uit veertien halteplaatsen. En soms is er een eigenzinnige hoopvolle schilder die niet eindigt bij de dood en de graflegging. Die schildert ook de opstanding, de overtuiging dat nieuw begin mogelijk is. Omdat we hier het geloof bewaren en willen voeden dat - als mensen omzien naar elkaar - bevrijding mogelijk is. Ooit. Voor iedereen. Zo zou het moeten zijn. Een God die zijn woord houdt in de daden van mensen: Ik heb gezien, ik heb gehoord. Ik zal bevrijden. Ik ben er.

Mirjam Wolthuis

Speciale gast: Shura Lipovsky (zang, gitaar, joodse liederen)